

Jens Andresen, Formand for Grænseforeningen

Kristeligt dagblads kronik 6. august 2018

Genforeningen i 1920 var en glædesbegivenhed for hele Danmark, ikke kun sønderjyderne. Over hele landet rejste man mindesmærker, der udtrykte glæde og stolthed over, at Sønderjylland var blevet en del af Danmark.

Der blev i 1920 og årene efter rejst mere end 500 genforeningssten. Oftest består de af en ubehandlet marksten med en inskription. I dag er de blevet en del af landskabet og bybilledet. Mange lægger ikke længere mærke til dem. Men selvom genforeningsstenene hver især kan virke simple og almindelige, er de samlet set Danmarks mest originale bidrag til europæisk monumentkultur. Genforeningsstenene udtrykker en lokal virketrang, sammenhængskraft og national fællesskabsfølelse, som gør dem unikke som monument over en af de vigtigste begivenheder i danmarkshistorien.

Med 100-året for Genforeningen, som markeres i løbet af foråret og sommeren i 2020, kommer der også et større fokus på de mere end 500 genforeningssten over hele landet. Hver kommune har statistisk set fem-seks genforeningssten. Man kan få et godt overblik over genforeningsstenenes antal og placering på Slots- og Kulturstyrelsens monument.dk. Netop Slots- og Kulturstyrelsen er på baggrund af et initiativ fra Museum Sønderjylland i gang med at udvælge de mest interessante sten i Sønderjylland, som man vil rejse en fredningssag på. Initiativet er meget prisværdigt, men Grænseforeningen mener ikke, at man i denne sammenhæng kan nøjes med enkelte, særligt udvalgte sten i Sønderjylland. Udgangspunktet bør i stedet være, at de 584 genforeningssten over hele landet udgør ét samlet monument over danskernes glæde over Genforeningen.

I 1920'erne blev der rejst genforeningssten i sogne, byer og lokalsamfund, som overhovedet ingen berøring havde med Sønderjylland. Glæden over Danmarks nye statsgrænse mod syd var ikke begrænset til de berørte egne, men prægede dagsordenen i hele landet. Det viser genforeningsstenenes store geografiske spredning fra Lemvig til Allinge-Sandvig og fra Hjørring til Nykøbing Falster.

Frem for at gå sammen i større enheder eller lade den officielle side finansiere store, kunstneriske monumenter bredte der sig i de enkelte byer og sogne en trang til at markere

glæden over Genforeningen ved hjælp af let tilgængelige råmaterialer. Mere end 95 procent af genforeningsstenene blev iværksat på lokalt initiativ og bekostet lokalt. Inskriptionerne på genforeningsstenene blev ofte udvalgt på baggrund af en konkurrence eller forfattet af et lokalt komitémedlem som for eksempel sognets præst eller lærer. Nogle har citater fra genforeningssange, som for eksempel Henrik Pontoppidans "Det lyder som et eventyr, et sagn fra gamle dage: En røvet datter, dybt begrædt, er kommen frelst tilbage".

De fleste er dog skrevet af lokale og har derfor en mere simpel form som for eksempel "Tak, trofaste sønderjyder!" eller "Staa sten, mind slægten om, da Sønderjylland tilbage kom".

Selve mindesmærkerejsningerne blev ofte gjort til en begivenhed i sig selv. Mange af genforeningsstenene er blevet transporteret med håndkraft. På den måde fik flest muligt fysisk del i mindesmærkerejsningen, og den fælles oplevelse gav både ejerskab og et stærkere erindringsgrundlag for de medvirkende, fordi man bedre husker begivenheder, man selv har været med til.

Som eksempel kan nævnes genforeningsstenen, der står på toppen af Sjællands næsthøjeste bakke, Esterhøj ved Sejerøbugten. Den skiller sig ud ved at veje 25 tons, men måden, den blev rejst på, er typisk for genforeningsstenene. Esterhøj-stenen blev slæbt 2,5 kilometer og 89 meter op ved hjælp af menneske- og hestekræfter. Arbejdet var frivilligt, foregik om aftenerne og varede 11 dage. Omkring 500 mennesker var med til at flytte stenen, som derved fik en dobbelt erindringsbetydning for alle de medvirkende.

Sidste år skulle genforeningsstenen på Ejer Bavnehøj flyttes 20 meter som led i en ny helhedsplan.

Den 13 tons tunge sten var i 1920 blevet transporteret på en blokvogn på jernbanesveller, som man løbende måtte flytte foran vognen. Vognen blev trukket af otte heste, som gårdene omkring skiftedes til at forsyne. Frivilligheden og håndkraften blev taget i brug igen i 2017, da stenflytningen blev gjort til en folkefest med musik og gratis øl til de frivillige. Alle, der hjalp med at flytte genforeningsstenen på Ejer Bavnehøj i 2017, har derfor nu fået et særligt forhold til netop den sten og et nyt lag af erindring i forhold til det, som stenen egentlig minder om.

Går man ud og kigger på den nærmeste lokale genforeningssten, virker den måske ikke særligt bevaringsværdig. Dels er den én blandt mere end 500. Dels er langt de fleste ubehandlede sten med simple inskriptioner.

Umiddelbart giver det derfor mening at vælge de mest specielle ud og frede dem. Men genforeningsstenenes store antal og simple udtryk er faktisk præcis det, der gør dem mere bevaringsværdige end så mange andre mindesmærker. Ud over at vise, hvor meget Genforeningen betød i alle dele af landet, også områder, der aldrig havde haft nogen berøring med Sønderjylland, er genforeningsstenene Danmarks mest originale bidrag til den europæiske mindesmærkekultur.

I Danmark lægger vi næsten ikke mærke til genforeningsstenene mere. De er ligesom mindesmærker over Befrielsen i 1945 med tiden blevet en integreret del af vores kulturlandskab, men for udlændinge virker det mærkeligt, at vi med så beskedne sten mindes de største begivenheder i nationens historie.

Genforeningsstenene varierer meget. Antallet i forskellige områder i landet, tidspunkterne for rejsningen og inskriptionerne afhænger af, hvem der lokalt tog initiativ, og hvordan de gik til værks. Johannes Vejlag skrev i 1939 det til dato største værk om genforeningssten, og han skriver blandt andet, at variationerne giver "et interessant psykologisk Billede af den danske Folkekarakter, der – Gud være lovet – endnu er langt fra at være ensrettet". Genforeningsstenene er udtryk for en unik folkeligt baseret dansk tradition, hvor mange også små og ydmyge sten spiller en stor rolle. De er ifølge nu afdøde museumsinspektør og ph.d. Inge Adriansen samlet set vores mest særegne monument. Hvor vil det monument være om 300 år, hvis Slots- og Kulturstyrelsen nu vælger de mest interessante i Sønderjylland og freder dem, mens resten risikerer at forsvinde?

Grænseforeningen mener, vi bør betragte alle Danmarks genforeningssten som ét monument og bevare det for eftertiden. Dermed skal de 584 genforeningssten i Jens Anker Ambirks fortegnelse selvfølgelig ikke stå i vejen for livet og udviklingen.

Genforeningsstenene skal tværtimod fortsætte med at være en del af lokalsamfundene rundtomkring ved at erindre forbipasserende om, hvordan grænsen blev til i 1920, og hvor meget fællesskabsfølelsen gennemsyrede det danske folk.

Derfor må der kunne findes en løsning, så bevarelsen af de enkelte genforeningssten ikke på grund af rigide fredningsbestemmelser forhindrer en ny rundkørsel eller et nyt hospital. Genforeningsstenen på Ejer Bavnehøj er ikke mindre værd, fordi den blev flyttet 20 meter sidste år. Tværtimod har den fået en mere værdig placering og kan dermed endnu bedre erindre om både Genforeningen og det unikke monument, den er en del af.